

M. ŞEHMUS GÜZEL

Abidin ve Jak Abi Kardeş

ekitap.ayorum.com

M. ŞEHMUS GÜZEL
ABİDİN VE JAK ABİ KARDEŞ

ekitap biçiminde ilk sunumu: Nisan 2025

Yapıt: M. Şehmus GÜZEL

Teknik yönetmen ve kapak: Ferruh DİNÇKAL

Kapak görseli: Jak İHMALYAN

Dizgi : MŞG

İSBN: Belki gelecek. Belki gelmeyecek. Zamana, duruma, gelişmelere bağlı.

Bu yapıtın yayın hakları yazarına aittir.

Kitaptan edinmek için iletişim : Gerekirse. Şimdilik
ekitap.ayorum.com deyin, tıklayın, hediyemizdir.

JAK İHMALYAN'DAN KADINLAR

İÇİNDEKİLER

<i>BAŞLANGIÇ</i>	<i>6</i>
<i>JAK İHMALYAN'IN ÇOK KISA ÖZGEÇMİŞİ</i>	<i>14</i>
<i>JAK İHMALYAN'IN RESMİ.....</i>	<i>16</i>
<i>ABİDİN'LE JAK VEYA JAK'LA ABİDİN</i>	<i>19</i>
<i>ABİDİN VE JAK İÇİN BİR GENÇLİK TÜRKÜSÜ, BİR RENK VE İMGE HAZİNESİDİR İSTANBUL</i>	<i>24</i>
<i>KARDEŞLİK ABİLİK YOLDAŞLIK YOL ARKADAŞLIĞI</i>	<i>33</i>
<i>ŞUBAT 1966: ABİDİN YİNE</i>	<i>37</i>
<i>EK BİR: JAK İHMALYAN SERGİSİ İSTANBUL'DA</i>	<i>41</i>
<i>EK İKİ: "BEN KİMİM"</i>	<i>46</i>
<i>EK ÜÇ: "RESİM ANLAYIŞIM"</i>	<i>53</i>
<i>EK DÖRT: ŞAİR.....</i>	<i>56</i>
<i>EK BEŞ: JAK YAŞASAYDI 103 YAŞINDA OLACAKTI, PARİS, OCAK 2025.....</i>	<i>58</i>
<i>SEÇMECE KAYNAKÇA</i>	<i>62</i>

BAŞLANGIÇ

Herşey bir iletiyle başladı. 20 Aralık 2024'te ulaşan iletide Erdem İlgi Akter şunları yazıyor:

"Şehmus Bey, merhaba.

İsmim Erdem İlgi Akter, İstanbul merkezli Dirimart Sanat Galerisi'nin Yayınlar Direktörlüğünü yürütüyorum. 2025 yılında çıkarmayı arzu ettiğimiz bir kitap için mail adresinize, (...) vesilesiyle ulaştım.

2025 Şubat ayında 23. yılını kutlayacak olan Dirimart, kurulduğu günden bu yana sanat yayıncılığı konusuna da ayrı bir önem gösteriyor ve bu kapsamda literatüre katkıda bulunmak için çalışmalarını sürdürüyor. Bu doğrultuda, 2025 yılı Nisan ayında gerçekleştirmeyi planladığımız Jak İhmalyan sergisine paralel olarak bir de Jak İhmalyan monografisi yayımlamayı arzu ediyoruz. (...) farklı bakış açılarından İhmalyan'ın sanatına/pratiğine yönelik sorular sormayı amaçlıyoruz bu yayında.

Bu kapsamda, İhmalyan'ın küçük yaşlarından itibaren hem sanatında hem yaşamında büyük etkisi olan Abidin Dino'yla ilişkisi üzerine bir yazıya da yer vermeyi arzu ediyoruz. Özellikle Dino'nun İhmalyan'ın pratiğindeki etkisi ve izleri üzerine bir katkının kitaba değer katacağına inanıyoruz.

Kitabın editoryal çerçevesini kısa kısa 5 ayrı yazıdan oluşacak şekilde kurguladık. Yazılar yaklaşık 1500 kelimeden oluşacak. Dino konusundaki uzmanlığınıza binaen, Jak İhmalyan-Abidin Dino ilişkisine dair bu kapsamda bir yazı yazmakla ilgilenir misiniz diye size sormak isteriz.

Vaktiniz elverir ve ilgilenirseniz önümüzdeki hafta detaylı konuşmak için sizinle bir zoom toplantısı yapmayı arzu ederiz.

Haberlerinizi bekliyoruz.

Saygı ve selamlarla."

Yerinde ve yararlı bir girişim olarak değerlendirdiğim Jak İhmalyan'ı anmak, tanıtmak, eserlerini bir kez daha sergilemek eyleminde Abidin'le dostluğunu, kardeşliğini, yoldaşlığını kısaca anlatmak gerekliydi kanımca. Böylesi bir çalışmaya katkıda bulunmak aynı zamanda bir görevdi. Abidin Dino böylesi bir işte emeğimizi görmeyi, sohbetlerimizde isimleri geçen Jak ve Vartan İhmalyan kardeşlerden söz edilmesini isterdi. Eminim.

Özel olarak İhmalyan kardeşlere sevgi ve saygım da vardı. Öteden beri:

İhmalyan ailesinden önce Vartan İhmalyan'ı tanımıştım. 1989'da Cem Yayınları'nın sunduğu Bir Yaşam Öyküsü başlığını taşıyan kitabını okumuş, Türkiye Komünist Partisi (TKP) yönetici kadrosu içindeki türlü çeşitli ayrışmaları, çatışmaları, dedikoduları ve benzeri siyasi, kişisel, toplumsal meseleleri apaçık anlatmasını, paylaşmasını ilginç ve TKP tarihi açısından yararlı bulmuş, "Vartan İhmalyan'ın Anıları: Bir Yaşam Öyküsü: 'Hacı' Vartan'dan Sevgilerle" başlıklı bir makaleyi Ağustos 1990'da Mülkiyeliler Birliği Dergisi'nde, (Cilt 14, Sayı 122, s. 49-51) yayınlamıştım.

1983'ten 1993 sonuna Abidin'le Paris'teki onbeş günlük, kimi kez haftalık sohbetlerimizde Vartan İhmalyan'dan zaman zaman söz ettiğimiz olmuştu. Adı geçtikçe Vartan'ı sempatiyle anıyorduk.

Bu sohbetlerimizde Vartan'ın küçük kardeşi Jak İhmalyan'dan da söz ettiğimiz oluyordu.

Abidin'in Jak ve resmi üzerine 1993'te yazdığı, 26 Mart 2004'te Agos'ta yayınlanan "Hoş geldin memleketine, Jak" başlıklı makalesini okumuş ve Abidin Dino üzerine yaptığım ömür törpüsü çalışmanın birinci cildinde Jak İhmalyan başlığı altında (s. 263-264) iki sanatçımızın hakiki dostluğuna Abidin'in anlattığı biçimde yer vermiştim.

Bu kez Abidin'in Jak İhmalyan'ın yaşamı ve sanatı üzerindeki etkisinden ve Abidin Dino ile Jak İhmalyan'ın abi kardeş ilişkilerinden söz etmem isteniyordu. Başla göz üstüne.

Dahası Dirimart Sanat Galerisi'nden gelen nazik daveti de rededemezdim.

Erdem Hanım'ın iletisine, birkaç gün düşündükten sonra, olumlu yanıt verdim. İsteği üzerine, hazırlanacak kitabın editörü ve Jak İhmalyan sergisinden sorumlu Dirimart Sanat Galerisi direktörü Levent Özmen'in de katılımıyla, 26 Aralık 2024'te uzunca bir telefon görüşmesi yaptık. Her konuda anlaştık.

Bu vesileyle bilgilerimi tazelemek ve bütünleştirmek üzere Erdem Hanım'dan bu iki kitabı göndermesini rica ettim: Mayda Saris'in 2013'te Birzamanlar Yayıncılık tarafından yayınlanan eserini, kitap-katalogu, ve Vartan İhmalyan'ın anılar kitabını.

Bu iki kitap hızla gönderildi. Günlerce bu kitapları okudum, notlar aldım. Yazmaya başladım. Ama kısa zamanda yazma işi çığrından çıktı, 1500 kelimeyi epey aştığımı farkettim. Yazdığım ilk metin neredeyse yirmi sayfa buluyordu:

Vartan'ın kitabında Jak'a ilişkin pek çok bilgi ve anı var: Bu kitapta yalnız Vartan'ın değil Jak'ın da hayatı gözümüzün önünde. Başlıbaşına bir ailenin, birçok kişinin hayatı, çok boyutlu bir dizi olayla, kimi kez ayrıntılarına da girilip anlatımı söz konusu.

Vartan'ın kitabında Jak'ın yaşadıkları, anıları tek başına bir kitap olacak nitelikte.

Mayda Saris'in hazırlayıp sunduğu Sürgünde Bir Ressam Jak İhmalyan, A Painter in Exile, Ara Güler'in şık önsözü ve paha biçilemez fotoğraflarıyla, Türkçe ve İngilizce olarak Birzamanlar Yayıncılık tarafından 2013'te İstanbul'da yayınlanmış. Grigori Annisimov, Abidin Dino, Aziz Nesin, Nuri İyem, Ara Güler, Onnik Sıvacıyan, Sirapi Acemyan Jak'a ilişkin ve ortak anılarını yazarak bu kalıcı yapıta katkıda bulunmuşlar. Böylece Jak'ın hayatı ve sanatı hakkında birçok şey daha öğreniyoruz. Bu çalışmada bizzat Jak'ın yazdığı metinler ve şiirler de yer alıyor ve sanatçımızın değişik alanlardaki ustalığını sergiliyor.

Eserlerinin reproduksiyonları ve çoğu Ara Güler'in eseri siyah beyaz fotoğraflar hem harika, hem de Jak'ın ilk gençlik yıllarından itibaren yakın akraba, arkadaş, yoldaş çevresini, kadın ve erkeği, tanımamıza, sakın ve zengin günlerin, yaz dinlencesi vesilesiyle gerçekleştirilen tiyatro çalışmalarının, geçmiş zamanlarda yaşanılanların mutluluğunu derinden duyumsamamıza yardım ediyor... Ne güzel günlermiş o günler meğer.

Jak'ın sevecen, fedekar, çalışkan oğlu Vaçe'nin değişik vesilelerle ve bilhassa babasının sergilerinin açılışı öncesi ve esnasında ve kimi kez sonrasında birçok gazeteciyle ve televizyon sunucusuyla gerçekleştirdiği söyleşiler de Jak'ın yaşamına ve sanatına ilişkin kimi eksikleri dolduruyor ve Jak'a ilişkin dünya kadar şey öğreniyoruz.

Vaçe'nin anlatacağı daha pek çok şeyin bulunduğu izlenimini de ediniyoruz. Nâzım Hikmet'e ilişkin anılar örneğin İhmalyan ailesinin “Şair Baba” ile geçirdiği kısa dönemleri biraz daha açabilir sanıyorum. Moskova'da aileyi ziyaret edenleri ve anlattıklarını da.... Aziz Nesin ve diğerlerinin mektupları da ilginç olabilir...

Bunların tümü daha çok yazmaya teşvik ediyor. Ama sınırlarımızı unutmamalıyız: 1500 kelime.

Yine de Erdem Hanım'ın iyi niyetine ve yardımına güvenerek ilk metni yirminci sayfaya varmadan bitirdim. Durdurdum desem daha doğru olacak. Aldığım notların tümünü metne ekleydim kırk sayfayı rahatlıkla bulurdu. Olabilir ama bu kadar yeter dedim. Metni Erdem Hanım'a şu iletiyle gönderdim:

"Paris, 25 Ocak 2025

Erdem Hanım, merhaba. İletinizi aldım, birkaç gündür bitirdiğim ve "dinlenmeye" bıraktığım metni bir kez daha okudum. Bence yayınlanmaya hazır, ekte gönderiyorum. Bu biçimiyle yayınlamak ister misiniz?

Makalenin çok uzun olduğu ortada. Bu bütünlük bozulmadan yayınlanması yerinde olur ama önceden sözünü ettiğimiz binbeş yüz kelimeyi aştığım da açık. Bu haliyle yayınlanması mümkün mü? Olmazsa şu birkaç öneriyi yapabilirim:

Bu metin usta bir editör tarafından kısaltılabilir. Kısaltılmış halini okurum ve kitap-kataloga bu son haliyle girer. Kalan sayfaları bağımsız makale biçimine getirip, diğer makalelerim gibi, ayorum.com'da yayınlatabilirim.

Bu metin üç veya dört makaleye dönüştürülebilir (ara başlıklar bu konuda yardımcı olabilir) ve biri Jak İhmalyan sergisi kitap-katalogu için kullanılabilir. Diğerleri ayrı makaleler biçiminde bizim ayorum.com sitemizde sunulabilir.

Tamamını kendi olanaklarımla minik bir ekitapçık yapabilirim. Görsel malzemesiyle otuz-belki kırk sayfa kadar olmaya aday ekitapçığı sergiye yakın bir zamanda ekitap.ayorum.com

sitemizde hediye olarak sunabilirim. Diğer ekitaplarım için izlediğimiz yol da bu. Böylece Jak'ı biraz daha tanıma ve tanıtma olanağı bulabileceğimizi sanıyorum.

Metni okuduktan sonra eleştiri, saptama ve benzeri konuları bildirirseniz memnun olurum. (...)

İyi çalışmalar. Başarılar. Kolay gelsin.”

7 Şubatta Erdem Hanım'dan şu yanıtı aldım:

"Değerli Şehmus Bey, yeniden merhaba,

Katkınız için bir kere daha teşekkür ederiz. Abidin Dino ve Jak İhmalyan arasındaki dostluğu, Jak'ın çocukluğundan ve Dino'nun atölyesinden başlayarak ele aldığınız, dayanışma dolu ilişkileri de içeren içerden ve samimi bir dille aktarımınızın kitaba büyük renk katacağını düşünüyoruz. Aklınıza, ellerinize sağlık.

Daha önceden de görüştüğümüz gibi, metnin kelime sayısını, özünü bozmamaya çalışarak, indirerek ve Dirimart Yayınları'nın yazım kuralları çerçevesinde editoryal okumasını yaptık. Ekte onayınız için metni gönderiyorum. Umarım beğeninize uygun olmuştur.

Siz, elbette orijinal, editlenmemiş metni bahsettiğiniz sitede (ekitap.ayorum.com sitesinde. MŞG) yayımlayabilirsiniz. Ancak bu monografi kapsamında hazırladığınız bir metin olduğuna dair referans verirsiniz bizi mutlu edersiniz.

(...)

Haberlerinizi bekliyorum.

Saygı, selam ve iyi dileklerimle,

Erdem".

Erdem Hanım'a şu yanıtı verdim:

"Paris, Yedi Şubat İkibinyirmibeş

Erdem Hanım, merhaba. (Kısaltılan) Metni yeni aldım. (...) Metin mükemmel. Elinize sağlık. Teşekkür ederim.

Bir-iki minik hata vardı, düzelttim, metni düzeltilmiş biçimiyle ekte iletiyorum. Ayrıca düzeltileri de:

(...)

Metni uzun biçimiyle, veya birkaç şey ve birkaç görsel eklemek istediğim son haliyle, minik bir ekitap olarak yayınladığımda serginin yerini, tarihini belirtmek yerinde olur sanıyorum."

11 Şubatta Erdem Hanım'dan şu yanıtı aldım:

"Değerli Şehmus Bey, zarif mesajınız için çok teşekkür ederim.

Ayrıca gönderdiğiniz düzeltiler için de çok teşekkür ederiz. Dokümana işledik onları.

Elbette, sergi ve sergi kapsamında yayımlanan monografi olarak belirtmeniz yeterli olur.

(Kitap Katalog) Netleşince size künye bilgilerini de iletmekten memnun olurum.

(...)

Saygı ve selamlarla, Erdem."

Sonuç itibariyle Erdem Hanım'la birinci ve üçüncü önerilerim üzerinde anlaştık. Metnim kısaltıldı. Beş sayfalık şirin bir makaleye döndü. Bu biçimiyle Sergi için hazırlanan Kitap Katolog'da diğer katkılarla birlikte yayınlanacak. Böylesi de çok iyi oldu.

Sonra metni ilk haliyle yeniden ele aldım, hemen hemen herşeyi yeniden yazdım. Birkaç şey, birkaç görsel malzeme ekledim. Bütünü, Erdem Hanıma yazdığım üçüncü önerimde belirttiğim gibi, ekitap biçimine dönüştürdüm. Şimdi okuduğunuz bu ekitap böyle oluşturuldu.

Jak İhmalyan'ın tanıtılması ve Abidin Dino ile dostluğu, yoldaşlığı, abi kardeşliği konularında bir adım daha attık sanıyorum.

Benzer veya yeni tür çalışmalarla, belki bilimsel araştırmalarla, bilimsel incelemelerle adımlarımızı çoğaltmanın zamanıdır. Haydi kolay gelsin.

İyi okumalar.

Paris, 22 Mart-16 Nisan 2025.

JAK İHMALYAN'IN ÇOK KISA ÖZGEÇMİŞİ

30 Temmuz 1922'de İstanbul'da doğan Jak İhmalyan, 1 Nisan 1978'de, genç yaşında, Moskova'da aramızdan ayrıldı.

Sanatla, bilhassa resimle bağını, çocuk yaşta, amatör ressam babası Garbis İhmalyan'dan etkilenerek kurdu. Çocuk yaşta çizmeye başladı.

Kimi çocuk ana, baba veya abla ve abilerinden çikolata ister, akide şekeri ister, mevsimine göre dondurma ister, ayran veya gazoz ister, çocuk Jak ise sadece kurşun kalem ve kağıt istiyordu. Akli çizmekten yana. Böyle adım attı sanata Jak. İstanbul'un kendine özgü manzaraları ve renkleri, denizi, adaları, kalabalıkları, gürültüsü ve binbir tür insanı da rol oynadı bu işlerde.

1936'da Özel Katolik Ortaokulu'nu bitirdikten sonra Fransız Saint Joseph Lisesi'ne geçti; ardından Haydarpasa Lisesi'nden mezun oldu.

Bu yıllarda resme duyduğu ilgiyi pekiştirdi. 1938'in ikinci yarısında, on altı veya on yedi yaşındayken, Abidin Dino ile tanıştığını sanıyorum. Abidin bu genç, meraklı, yetenekli, girişken ve sevimli gençin resmiyle yakından ilgilendi. Jak'ın eserlerini inceleyerek, irdeleyerek, kardeşçe kimi tavsiyelerle Jak'ın resmine yeni boyutlar kazandırmasında etkili oldu...

"Uzun" Rasih'in, Rasih Güran'ın, yoldaşlığında ve önderliğinde, Jak, 1939'da, Türkiye Komünist Partisi'ne (TKP) üye oldu.

1942'den itibaren İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (İDGSA) Resim Bölümü'nde Bedri Rahmi Eyüboğlu atölyesinde

eğitime başladı. Resmi yeni bir ivme kazandı. Bedri Rahmi'nin "Renk Reis renk!" çığlıkları hafızalardadır her zaman.

Siyasi faaliyetleri ve tek parti rejimine muhalif görüşleri bahane edilerek 1944 ve 1946 yıllarındaki TKP tutuklamalarında işkenceye "yatırıldı"; üç yılını hapishanelerde yitirdi.

Hapishaneden çıkınca, yeni belalarla karşılaşmamak için, canı gibi sevdiği İstanbul'u ve özbeöz memleketi Türkiye'yi terketmek zorunda kaldı. Yaşamı İstanbul'dan Beyrut'a savruldu, oradan Varşova'ya, Pekin'e/Çin'e ve son olarak Moskova'ya uzandı.

1959'da ailesiyle birlikte Pekin'e yerleşerek, bir süre TKP'ye bağlı ve Türkiye'ye yönelik yayın yapan türkçe radyoda çalıştı.

1961'de ailesiyle Sovyetler Birliği'ne geçti.

1963'te Moskova Devlet Üniversitesi Doğu Dilleri Enstitüsü Türkoloji Bölümü'nde Türkçe öğretmeni ve okutman olarak çalışmaya başladı.

Resme ara vermeden yoluna devam etti. 1974'te Sovyetler Birliği Ressamlar Birliği'ne üye olan sanatçı birçok sergi açtı.

Sanatçının sergileri Moskova, Tartu, Bakü, Tiflis, Erivan, Ankara, İstanbul ve Nilüfer/Bursa gibi şehirlerde gerçekleştirildi. Vefatından sonra bilhassa oğlu Vaçe'nin gayretiyle sergileri sürdü. Sürüyor.

Jak İhmalyan'ın yapıtları, bugün, başta Rusya Doğu Halk Sanatı Devlet Müzesi, Moskova; Tretyakov Galerisi, Moskova; Orhan Kemal Müzesi, İstanbul; İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul, Ermenistan Ulusal Galerisi, Erivan, olmak üzere önemli müze ve vakıflarda ve özel koleksiyonlarda yer alıyor.

ARA GÜLER'DEN: JAK İHMALYAN ATÖLYESİNDE

JAK İHMALYAN'IN RESMİ

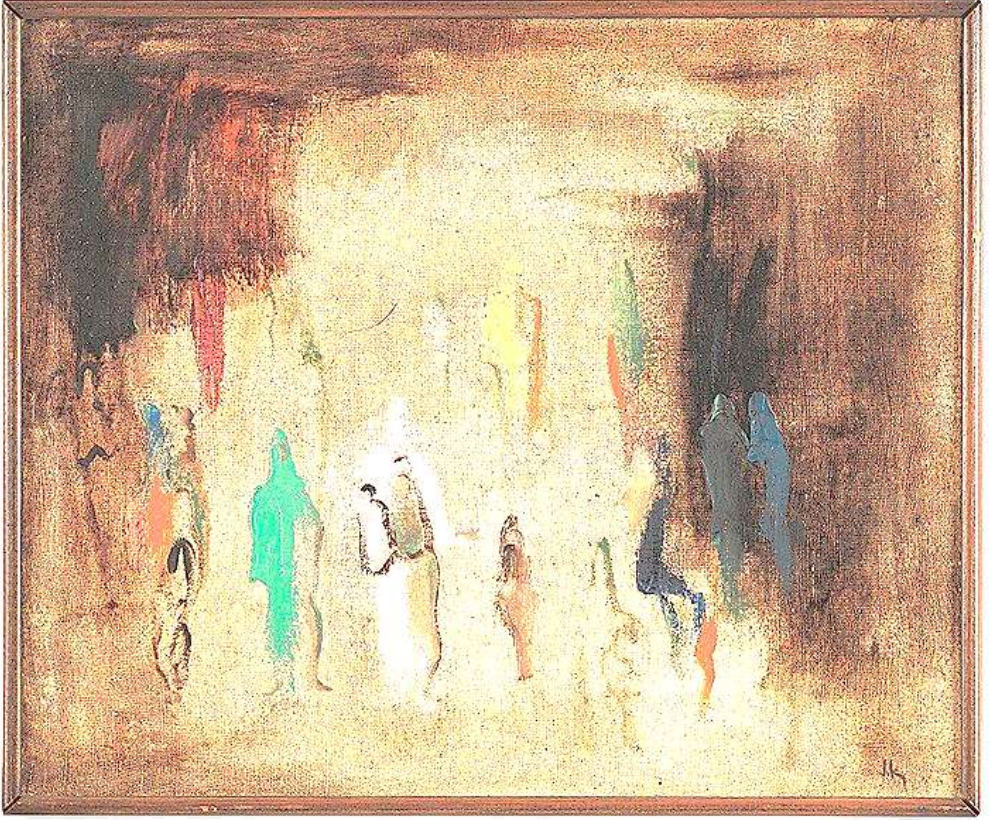
Jak İhmalyan'ın sanatı, köklerinin bulunduğu Anadolu'nun çokluğunu, sıcaklığını, insanlarını, kadın ve erkeklerini, çocuklarını, emekçilerini, mücadele biçimlerini ve direncini taşıyor. Anadolu'dan alıp getiriyor ve gözler önüne seriyor.

Jak İhmalyan'ın resmini iyi bilenler, yakından tanıyanlar bu konuda sunları yazıyorlar:

"Anadolu'nun çocuklarını resimleriyle tuvallerine taşıırken insanı odağına alan kişisel duyarlığı evrensel bir anlatıya dönüşüyor.

Hem Batı'nın modernist akımlarından, örneğin fovizmin cesur renklerinden, hem de Doğu'nun geleneksel sanat formlarından,

özellikle Ermeni minyatürünün inceliğinden, ve Uzak Doğu'nun kaligrafik sadeliğinden beslenen üslubu, yalın ve derinlikli bir estetik sunuyor.

"KOMPOZİSYON"

Sovyetler Birliği'nde pası önlemek için araçların altına sürülen bitümü yapıtlarının yaratımında kullanması, İhmalyan'ın jesti önceleyen bir resim anlayışı olduğunu gösteriyor.

Bireyler arasındaki ilişkileri, sınıfsal mücadeleleri, umudu, direnişleri ve dayanışmayı yapıtlarında derinlikli bir şekilde işleyen

sanatçının resimlerindeki figürler - işçiler, sirk emekçileri ve sokakta geçen gündelik yaşamdan insanlar - bireyselliklerinin yanı sıra toplumsal bağlamları içinde de bir varoluş sergiliyor.

Jak İhmalyan'ın çoğunlukla ve mecburen yurdundan ötelerde geçen hayatı boyunca kendine özgü ışık ve renk oyunları ile resmettiği manzaralar, belleğinde depoladığı, sakladığı, gözü gibi baktığı Anadolu imgelerinin bir yansımasıdır.

Jak İhmalyan'ın yapıtları, sadece bireysel bir anlatım olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal bir bellek ve direniş alanı olarak uyarıcı etkisini de gösterir."

ABİDİN'LE JAK VEYA JAK'LA ABİDİN

"Kardeşim daha 4-5 yaşındayken resim çizmeyi çok severdi. Babam işten eve dönüşünde sokak kapısından içeri girer girmez, kardeşim ikinci kattan: 'Babacığım, babacığım, kalemin var mı?' diye seslenir, babam yukarı çıkınca cebinden bir kalem çıkarıp kendisine verir, o da hemen bir kâğıt parçasına resimler çizerdi."

Bu satırları Jak'ın ağabeyi Vartan İhmalyan anılar kitabında yazıyor, sonra şunları ekliyor:

Jak "Resmin çok ciddi bir şey olduğunu ilk kez Abidin Dino'dan öğrendi. Dino, Jak'ın tomar tomar desenlerini ayda bir iki kez görür, içinden sağlamlarını seçerek onu doğruya ve güzele yöneltirdi." (Vartan İhmalyan'ın yukarıda andığım Bir Yaşam Öyküsü isimli kitabından aktarıyorum: İstanbul, Cem Yayınları, 1989, s. 26.)

Jak'ın resme merakını, Jak'la Abidin'in yakınlığını bu satırlar ispat ediyor. Dahası da var.

Vartan ile Abidin neredeyse aynı gün doğmuştu: Vartan 22 Mart 1913'te, Abidin 23 Mart 1913'te. Sanki ikiz kardeş. Sanki ikisi de Jak'in abisi.

JAK VE VARTAN ATÖLYEDE. ARA GÜLER'DEN.

Abidin'in ve Vartan'ın ortak noktaları sadece bununla sınırlı değildi: İkisi de daha işin başında Jak'taki “cevheri” keşfetmiş, onu elinden tutmuş, resme, resim sanatına, renklere, boyalara, çizgilere, doğaya ve güneşe dört elle sarılmasında yol gösterici, ufuk ve zihin açıcı olmuşlardı.

JAK İHMALYAN'DAN BALIKÇILAR

1930'ların sonunda veya 1940'ların başındaydık. Belki 1938'in ikinci yarısında veya 1939 başında. Belki 1940'da. Zaman çetveli uzuyor, gün geceye, gece güne, deniz karaya, kara denize karışıyor, İstanbul Marmara ile sarmaş dolaş oluyor. Kız Kulesi kendinden geçiyordu. Belliki yaşanmış aşkların, tükenmez arzuların, derin tutkuların, unutulması nâ-mümkün dramların başkentindeydik.

Abidin anımsıyor o cıvı cıvı günlerde onaltı veya onyediyaki Jak'ı ve bilhassa resimlerinde sergilediği kendine özgü renkler ve biçimler içindeki İstanbul'u, kendine özgü ve çok özel mimarisini, İstanbul çocuklarını, insanlarını, balıkçılarını, simit satıcılarını, bitirimlerini, köprülerini, kent ışıklarını, teknelerini, vapurlarını, tramvaylarını, atölyelerini, kapalı çarşılarını, kesintisiz çığlıklarını, emekçilerini, garlarını ve bilhassa kadınlarını. Ve hele İstanbul'a taşınmaya başlayan Anadolu'yu. Kimi kez tümü tamamı derin bir rüya içinde sarılı. Gel de dayan bakalım.

İşte buyurun gelin Abidin'in Jak'la kardeşlik, abi-kardeşlik, dostluk, yoldaşlık günlerine ilişkin sevimli satırlarına, geçmişî tadımlık bir biçimde ve katıksız bize kadar taşıyan satırlarına bir göz atalım:

"Jak'ın sevdiği kent, Sait Faik'in hangi şeyden söz ederse etsin her satırında varolan gösterişsiz, halis ve sade bir İstanbul'dur. Başka bir boyut, başka bir hız ya da durgunluk.

Bir zamanlar Jak'la az mı dolaştık Haliç'in kıyılarında! Oralarda rastladığı insanları ustalıkla çiziyordu peşpeşe. Defterler dolusu insan topluyordu Jak.

Şimdi düşünüyorum da, belki içine doğmuştu ayrılıkta bir ömür boyu yetecek kadar imge biriktiriyordu, ne olur ne olmaz. Belleğinin debboylarında imge balyaları yığılıyordu böylece, tepeleme...

Evet Jak'la bir zamanlar karaya çekilmiş çürük tekneler arasında, yıkık dökük atölyeler yamacında az mı sürttük... Bir de deniz kokusu, bir de o renkler...

İstanbul'un renklerini de kapmıştı Jak, morlu, açık ya da koyu mavili, lacivertli, derken pembeli, domates kırmızılı, sarılı, siyahlı...

Anadolu'nun bağrından kopup İstanbul'a yeni göç edenler de renk ve anlam katıyorlardı Jak'ın resimlerine; ressam gecekondı halkını severek çiziyor, çizerek seviyordu, çoluk-çocuk, kadın-erkek İstanbul'a yeni yerleşmiş ve gün geçtikçe kalabalıklaşan Anadolu'yu...

İncecik gencecik Jak bana uğradığında (kimi gün upuzun Rasih Güran'la -az mı güzeldi onun da çizgileri- beraber gelir), resimde devrim sorunlarını tartışırdık saatlerce!" (Abidin'in 1993'te Jak İhmalya'nın İstanbul'daki sergisi vesilesiyle kaleme aldığı, değişik nedenlerle ancak 26 Mart 2004 tarihli Agos'da yayınlanabilen

“Hoş geldin memleketine, Jak” başlıklı içten samimi, sevecen ve kardeşçe yazısından aktarıyorum. Abidin'in bu makalesi Mayda Saris'in Sürgünde Bir Ressam Jak İhmalyan başlığını taşıyan çalışmasında da yer alıyor: Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 67.)

Safların iyice belirginleştiği günlerdeydik... Abidin Dino ağabeyi Arif Dino ile estetikle siyasalın, soyutla somutun çelişki, ilinti ve bağlarını araştırıyordu. Arif bu, kafasına esince narasını atıyordu: “Akbaba Çınaraltında leş yesin!” Gençlik gülerek, umutla yürüyordu.

ABİDİN VE JAK İÇİN BİR GENÇLİK TÜRKÜSÜ, BİR RENK VE İMGE HAZİNESİDİR İSTANBUL

Evet Abidin ve Jak için bir gençlik türküsüdür İstanbul, al işte!

“İncecik gencecik” Jak'ın uğradığı Abidin'in o günlerdeki atölyesi İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki atölyelerden biri değildir. Bu atölye nereden bakarsak bakalım tümüyle serbest, tam bağımsız, kendine özgü ve tümüyle özgürdür: İşte ispatı bu atölye Yüksek Kaldırım'da Kamondo Han'dadır ve bu bir tesadüf değildir. Seçilmiştir. Çatı katındadır. Bu atölye bir resim, şiir, yazı, öykü, roman, fotoğraf üretme ve kotarma fabrikasıdır. Arkadaş ıslıklarına açık:

Örneğin Melih Cevdet Anday Akan Zaman Duran Zaman'da (Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 82) o günleri ve bilhassa katıksız o bitmez geceleri şu satırlarda anımsıyor:

“İkinci Dünya Savaşı yıllarında (Abidin. MŞG) bir ara, Yüksek Kaldırım'daki Kamondo Han'ın çatı katını kiralamıştı. Biz, gece yarısı, beş parasız kaldığımızda, eve dönemeyeceğimiz için Kamondo Han'a kapağı atardık. Çokluk bulunmazdı Abidin evde, sanki dostları için tutmuştu orayı. Ev dediğin de, döşeli dayalı değildi hiç. Odalarından birinde bir minder vardı, o kadar. Üst yanı, balık ağları, testiler, bakırlar, resimlerle dolu idi.”

Yineliyorum: 1938 veya 1939'da veya 1940'ların hemen başındayız, "Liman Sergisi" günlerindemiz: Ya öncesinde, ya anında, ya hemen sonrasında.

Bu atölyenin devamlı müşterilerinden ve anılarında bu mekandan söz eden bir tanıdık daha var: Bir Dinozor'un Anıları'nın (Yapı Kredi

Yayınları, İstanbul, 1998), yazarı, yeri doldurulamazlardan Mina Urgan:

“Sadece tehlikeli değil, ölümcül denilebilecek oyunlardan hoşlanırdım. (...) Mart kedileri gibi damlarda gezinmek ayrıca keyif verirdi bana. Bu dam keyfim daha sonraları da sürdü. Üniversite öğrencisiyken, Abidin Dino’nun atölyesinin bulunduğu Kamondo Han’ın en üst katındaki taraçadan damlara tırmanırdım. Abidin, ‘Kendine gel Mina, hemen in aşağıya!’ diye bağıırdı.”

Zamanı gelirse Cahit Irgat'a sormalı.

İşte böyle bir atölyede, işte böyle “delilikler” de yapılıyordu. Savaş yanıbaşımızda yakıp yıkıyor, can alıyor, vurup kırıyor, enkaz üstüne enkaz ekliyor, İstanbul casus kaynıyordu. İstanbul gençliği, kadın ve erkek, erkek ve kadın, belki hemen sona erecek, belki yıllarca sürecek savaş belasına rağmen, özgürlük damlalarından yararlanmak için çabalıyor, yaşamaya devam ediyor, konuşuyor, tartışıyor, içiyor, üretiyor, düşünüyor, sergiliyor, çiziyor, sergiliyor yeniden ve sevişiyordu. Aşkları tırmanıyordu Yüksek Kaldırım’ın damlarına, gökyüzüne; yağmur veya kar umarsanmıyor, gençler gülüyordu kravatsız çıkamayanların ve korkakların kaçışmalarına. İlk sermaye birikimlerinin şafağında doğmakta ve ufak ufak gelişmekte olan burjuvalara nanik, silahımız alay ve renk ve kaliteli mizah diyordu gençler, kadın ve erkek. Ah!

Savaş herkes için yokluk ve yoksulluk değildi. Haliç küçük büyük atölyelerle, "fabrikalarla" kuşatılıyor, gün ve gece gayri meşru ele geçiriliyordu. Kurbağalı dere henüz pis kokularla baş döndürmüyordu. İşçi sınıfı cennete gitmek arzusuyla kollarını sıvıyor, sermayeyi adım adım izliyordu. Yamaçlarda gece kondular bir-iki-üç çoğalıyor, teneke evlere ne isim takılacağı gazetelerde tartışılıyordu: Gece kondu mu? Gecekondu mu

Zaman ve mekan uygun muydu? Bilinmez. Ama İstanbul'a bir İstanbul daha eklendiği apaçık görülüyordu. Anadolu İstanbul'a taşınyordu. Herşey gözler önünde olup bitiyordu. Bir çorba kaşığı kadar gülüşken ve iki dirhem alaycı gözler görmek ve çizmek içindi. Genç ressam, şair ve yazar, artist ve oyuncu tayfası eleştiriye, çizmeye, mizaha, evet alay etmeye, firara ve sevişmeye ve sefere hazırdı. Zaman geçiyordu. Resimlere resimler ekleniyordu. Özgürlük hem yaklaşıyor, hem uzaklaşıyordu. Gülüşken gençler yaşamı ilginç kılıyordu. Gençler yeni ve hakiki özgürlük mekanları yaratıyordu. Kiraathaneler, birahaneler, köşkler, Erenköy'de Mithat Paşa Köşkü örneğın, Nişantaşı'nda İpek Film Stüdyosu ve atölyeler ve arkadaş evleri ve avrupai "salonlar" ve "Çiçek Pasajı" sivil toplumun korkusuz derin nefes alabildiği cografyalara dönüşüyordu... Eski ve bilinen müşterilere yeni ve çok genç meraklılar, çiçeğı burnunda ressamlar, sanatçılar, üniversite öğrencileri, çok görmüş çok okumuş çok bilmiş öğretim üyeleri, milli filozoflar, diplomasız bilgiler ve "yeniyi arayan" şairler katılıyordu. Radyolar topluca dinleniyordu. Gazeteler sansüre rağmen yayınlanıyor ve daldada okunuyordu. Abidin'in harikatürleri (yazımda hata yokur) ve kısa ama vurucu metinleri dergilerde yayınlanıyordu; kıskançların sayısı artıyordu. Abidin hep çalışıyordu. Çiziyordu. "Siviller", "gölgeler", "sivrisinekler" bilhassa Hukuk Fakóltesi'nin veya Siyasal'ın rozetini tercih ediyordu. Çocuklar bile korkusuz siyaset yapıyordu: İşte Jak. İşte söyledikleri: "Resmin ne olduğunu 14-15 yaşlarımda Abidin Dino'dan öğrendim, ayda bir iki kere kendisine götürdüğüm tomar tomar desenlerimden sağlamları seçerek doğru güzele yönetirdi beni."

Abidin Dino'nun kapısı açık, pençereleri açık atölyesinin renkleri arasına karışan, orada "resim denen ince hastalığa" tutulan, Jak'tan başka ama sanki Jak, bir genç daha vardı. Abidin'in kol

kanat koruduğu bir genç daha evet. Bu genç sadece şair değil aynı zamanda iyi bir ressam da olan İlhan Berk'ten başkası değildi. Manisa ve Balıkesir'in İstanbul'a ve Ankara'ya hediyesi:

"Güneşi içelim mor şafaklar gecesinden / Selâm! Sonsuzluklara, hasret gönüllerden / Selâm, güneşe, göğü yakanlar bahçesinden!"

Genç İlhan Berk'i Abidin özetlesin diyorum:

"Daha ilk şiirlerinde İlhan Berk, sanki Yüksek Kaldırım'da kartpostallar edinmiş de, onları kendine özgü bir yöntemle art arda dizmiş, sürtmece, yapıştırırmaca şiirler üretmişti, iki görüntünün bileşimi, bir kavram yaratıyordu, ya da garipçil bir duygu ve böylece kıvılcımlar saçılıyor, ortalık utançsız İstanbul kokuyordu. Bunu yaparken 'şiirsellikten', 'ahenkten' koleradan kaçır gibi kaçacaktı İlhan Berk.

1939 senesi İlhan Berk İstanbul'a geldiğinde, güleç bir dikey olarak Kamondo Han'daki atölyemin demirbaşları arasına karıştı." (Abidin'in 16 Nisan 1979 tarihli Milliyet Sanat dergisindeki "İlhan Berk'in resimleri üstüne bir çalışma varsayımı" başlıklı makalesinden aktarıyorum. Yazılar: s. 371-375).

Özgürlük sevdalı bu arkadaş topluluğu içinde elbette Sait Faik de vardı. Mina ile Cahit Irgat ta. Halet Çambel (gözü Nail'de), Güzin Dikel (daha sonra Güzin Dino olacak genç kadın), Orhan Veli, Oktay Rifat, Nail V., Vedat Günyol ve daha nicesi de... Güzin'in yalancısıyım: "Sait Halet'e aşıktı, Halet Nail'e." Gel de çöz bakalım az bilinmeyenli sıkı aşk denklemini.

İstanbul bahane, bu atölyede başlıbaşına bir "başka dünya"daydık. Bu kesin. Tartışmasız. Şakasız. Resimsel, şiirsel, romansal, gençliğe özgü, kalıcı özgürlük anlarının izinde.

Abidin'i yeniden davet ediyorum sohbetimize, her biri bir üniversite, her biri bir amfi, her biri bir derslik, her biri bir bilgi üretme makinası, her biri bir “edebiyat evi”, her biri bir “yaratma atölyesi” İstanbul sivil toplumunun özgür, muhalif ve “ihtilalci” kıraathanelerini, “üstü açık taraca-kahvelerini”, birahanelerini, “ayakları lebiderya meyhanelerini” sansüre rağmen anlatsın diye :

“Birkaç kahveye dadanmıştık, üniversiteye yakın Beyazıt Camii’nin çınarları altında ya da Beyoğlu’nda Nisua’da, değilse oldukça çirkef Petrograd’da, bilemedin, mezesi, rakısı ucuz, ayakları lebiderya Boğaz meyhanelerinin birinde buluşuyorduk. Müthiş oburduk hepimiz! Bir de üstü açık taraça-kahvelerimiz vardı. Boğaz’a eğemen, öylesine ki boşlukta asılı kuş kafesi sanırsın; Çamlıca, Üsküdar, Kızkulesi (abidinik böyle yazılıyor. MŞG), Salacak, Sarayburnu, Ayasofya, Galata Köprüsü, Haliç’in ağzı hepsi ayakaltında.

Bu kahvelerden birinin adı Cennet Bahçesi. İnsanı yere serecek bir manzara! Ve de uzaklarda sanki denizden kopmuş, selatin Adalar. Şehrin tepesine konan bu bahçeli kahvelerde özgün çekim, renkli, sinemaskop, dehşet bir filmin seyrinde sanıyorduk kendimizi."

Abidin kıraathaneler arasında başlıbaşına bir "okul", hakiki bir "halk üniversitesi" "Küllük" nam kahveyi unutmuş değil. Ondan başka sayfalarda, başka ve değişik dergilerde söz ediyor, işte ispatı:

"Henüz en şanlı günlerini yaşamakta direnen Küllük Kahvesi, kızılı erkekli rengârenk cıvı cıvı bir yer. Üniversiteli kızlar, asistan kızlar, burada oturma hakkını kavgalardan sonra rektörden koparmışlar... Yurda döndüğünde, bu yeni kaynaşmayı gören Halide Edib Adivar, şaşıp kalmış, olayı bir gazete yazısı ile kutlamak gereğini duymuştu! Ne varki Küllük, ‘sol’la ‘sağ’ arasında çabucak bir çatışma konusu olmuştu ve genç kızlar genellikle ‘sol

masalarda' oturuyorlardı... 'Sol masa' olur mu diyeceksiniz? Olur. Kutuplaşmıştı kahve, hem de sol kanat ezici bir üstünlük sağlamıştı çabucak. Bunda derin siyasal nedenler aramak belki yersiz. Sağcı çevre üyeleri, asık suratlı, kasılmış, medrese kaçkını tiplerdi çoğunlukla. Solcu çevre ise (burada sol deyimini tutuculuğa karşı herkesi kapsıyor), hiç değilse biraz delişmen, neşeli, kızlarla eşitlik içinde tartışmayı, konuşmayı seven kişilerdi. Sanatçılar da dadanmıştı buralara, eski kuşaktan, yeni kuşaktan."

Küllük "öğretmenleri" ("Ayol Halide Edib ve Yahya Kemal bile 'ders' veriyordu Küllük'te"... Araya giren Güzin'dir.) ve "öğrencileri" en yetenekli, en kalabalık, en birinci kahvedir. Adını taşıyan bir dergi bile yayınladı bu genç ve yetenekli takım: Kapağı Abidin imzasını taşıyan. Ama kader bu, sadece bir sayı çıkarılabildi. Eylül 1940'da. Yasaklandı nedense Küllük dergisi.

Küllük'ün yanı başındaki Emin Efendi Lokantası'nı da, "Ştaynbruch Birahanesini" de, Meserret Kırathanesi'ni de eklemeli sivil toplumun karar mekanlarının, muhalefet meclislerinin gayri resmi listesine. Unutmayalım lütfen, yemek yerken tartışmak, heceleri ıslak çünkü yeni yazılmış bir şiiri yüksek sesle okumak, aşık veya parmak atmak henüz yasaklanmamıştı daha,

Bu kısmi, taptaze ve genç özgürlük havası, yaşanan ve düşlenenler İlhan Berk'in ve Jak İhmalyan'ın ve elbette Abidin'in resimlerinde canlanıyordu tümü tamamı. Arada bir Rasih'in esintilerinde de. 1930'ların sonunda. 1940'ların hemen başında. Savaşın, büyük kırımın ilk aylarında, ilk yıllarında özgürlük te dolaşıyordu İstanbul'da. Bazen illegal. Gençlerle, kadın ve erkek.

Bizler savaşıyorduk. Bütün belaları sivrisinek kovar gibi kovuyorduk. Her zaman başarılı olamasak bile. Küllük'te Orhan Veli uyarıyordu yine de: "Dikkat! Sivrisinek!" Giysileri, pabuçları Sümerbank marka, ceplerinde kimi kez bir veya iki kitap, "Siviller"

masaların altında, gölgede saklanmaya çabalıyorlardı. Ama yine de yakayı ele veriyorlardı, ille elimizi çekip alan ve zoraki "falımıza bakan" güzeller sayesinde. Eller yukarı! Bazen eriyip yok oluyorlardı. İstanbul işte, yine davetsiz sivil ve iki üç taraflı çalışan casus kaynıyordu.

Ne olursa olsun bu genç ve neşeli, özgür yaşamak delisi arkadaş topluluğu içinde Abidin'in o günlerdeki en genç arkadaşlarından, yoldaşlarından Jak İhmalyan, Abidin'in çok tuttuğu Rasih'in, "Uzun" lakabını onurla taşıyan Rasih Güran'ın da, yakın yoldaşıdır. Abidin yazdı ya Rasih Güran da iyi resim yapar. Rasih gündüz ve gece ama bilhassa gece illegaldır ama renk vermez: Önce 1930'ların başında Vartan'ı, sonra 1940'ların başlangıcında Jak'ı "partileyen" Rasih'tir. Kapital'in ingilizcesini, okuması için, Vartan'a palto altından sunan da Rasih'tir. İstanbul'da Rasih'siz bir Türkiye Komünist Partisi (TKP) düşünülemez. Rasih Marx'ın selamını ve sözlerini böyle taşımıştır Boğaziçi'ne. Kapital'i verir ama yoldaşlarını "vermez" Rasih. TKP'nin en sevilen üyelerinden biridir Rasih.

Yukarıdan beri anlatmaya çalıştığım ilginç nokta bu genç, canlı, çalışkan, üretken, özgürlük hayranı takımın içinde pek çok TKP'linin de bulunmasıdır. Aradan geçen seksen veya seksenbeş yıl sonra özgürce yazabiliriz artık. O yıllarda sanatı sırtlayan, özgürlük kapılarını zorlayan, kimi kez açan, halkı dertleriyle taşıyan ve gıkını çıkarmadan mühalefet yapan çoğunlukla komünistlerdir. Halkın gözü açılsın umuduyla sanat yürür ülkemizin sokak, cadde, bulvar ve meydanlarında. Galerilerinde sergilenir. Bu da bize yeter. Bu dünya Abidin'in, Jak'ın, Vartan'ın, Rasih'in, İlhan'ın, Mina'nın, Halet'in, Güzin'in, Orhan Veli'nin, Nail V.'nin ve diğerlerinin kendi öz dünyasıdır. Hilafsız.

Jak'ın ağabeyi Vartan İhmalyan'ın Bir Yaşam Öyküsü başlığını taşıyan anılar kitabında yazdığı ve en başta aktardığım gibi, 30 Temmuz 1922'de doğan Jak, daha çocukken, resme, çizgiye, çizmeye merak sarmıştır. Resme sarılmış ve sarılı kalmıştır, bir daha ayrılmamacasına. Kem gözlere nanik. Bu delikanlı bizim bildiğimiz ve solmayan resimlerle içli dışlı bir Jak'tır. İçli dışlı bir başkası da yoktur hani o destursuz günlerde ve hele o kitapsız zalim gecelerde...

Kadim Defteri-Kebir'de yazılıydı: Jak Abidin Dino atölyesinin tiryakilerinden biri olmalıydı. Olacaktı. Ve günü gelince oldu. Abidin "bana uğradığı günlerde" diyor ya. Jak Abidin'in teşviki ile 1941'de "Yeniler Grubu"nun sergisine bile katıldı. Kimseye nasip olmaz. Korkaklara inat. Sergiyi bir balıkçı açtı. İyi saatte olsunlar ofsaytta kaldı. Maçı emekçiler kazandı. Abidin'in ve Jak'ın ve liste uzun olduğundan tümünün ismini say(a)madığım diğer "Yeniler" in katkılarıyla. Marmara'yla aşık atılamaz. En iyi ihtimalle berabare kalınır. Kulaklara küpe! Kız Kulesi dinler. İstanbul nöbet tutar, çekincesiz. Gençliğin bir ismi de cesarettir 1930'larda, 1940'larda.

Abidin cömertti, doğuştan bildiklerini, çocukluğundan beri topladığı, derlediği, seçtiği ve özenle biriktirdiği, Leyla Ablanın muhkem sandığında özenle sakladığı hayat derslerini, bilgilerini, fransızcasını, yunancasını, ruscasını, ingilizcesini, özgür "öğretmenlerinden", mesela Neyzen Tefik'ten, hattat Nuri Hoca'dan, lüleci Hüsnü Usta'dan, turakeş ve hat ustası ve üniversitede öğretim üyesi ve sürekli yazan, çalışan, yaratan, Yeni Adam dergisinin herşeyi İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'ndan ve diğerlerinden öğrendiklerini, kalenderlik yollarını paylaşmak, kendisinden sonra geleceklere, Jak veya İlhan gibi gençlere bilhassa, miras bırakmak yanlısıydı. Kalıcı olacak türden:

İşte bir kez daha tanışımız Vartan İhmalyan'dır: Yukarıda andığım kitabında (s. 26) şunları yazıyor: Jak “İstanbul’da daha 18 yaşındayken Abidin Dino’nun düzenlediği ‘Liman’ sergisine katılmıştı (...)”

Vartan başka bir yerde (s. 294) birkaç bilgi daha aktarıyor: "Abidin, (...) kardeşim Jak'ı İstanbul’dan tanırdı. 1942’de (1941 olmalı. MŞG) açmış olduğu ‘Liman’ sergisine kardeşimden de bir resim almıştı, genellikle O’nun resimlerini beğenirdi.”

Abidin'in resimlerini beğenen Jak'tır. Abidin de Jak'ın resimlerini beğeniyor. Beğeni karşılıklıdır. Kalıcı arkadaşlık, kardeşlik ve yoldaşlık için şart olan da budur. Beğenmek. Taktir etmek. Taktir etmesini bilmek. Kaçamaksız. Apaçık.

KARDEŞLİK ABİLİK YOLDAŞLIK YOL ARKADAŞLIĞI

Abidin için kardeşlik, abilik, yoldaşlık, yol arkadaşlığı ve daha pek çok yakındaşlık eşit eşite olmalıydı. Daha çocukken Paris, Cenevre, yeniden Paris, sonra Korfu, Atina, yeniden İstanbul, Moskova, Leningrad, Odessa ve hemen sonrasında Londra ve Oxford, tekrar Paris ve nihayet 7 Haziran 1938'de uzun boylu, 1952 başına kadar, kalmak üzere dönüp geldiği kadim başkent İstanbul aynı zamanda görkemli arkadaşlıklar dönemlerine tekabül eder:

Abidin'in Jak'la kardeşliği, tarihlerin izinde, kanımca, Abidin'in Sergey Yutkeviç ile sinemada dekoratör olarak çalışmak üzere, Eylül 1934'te gittiği Sovyet Sosyalist Cumhuriyetle Birliği'nden (SSCB) Mayıs 1937'de ayrıldıktan sonra ugradığı İngiltere ve Fransa'dan sonra 7 Haziran 1938'de döndüğü İstanbul'da veya izleyen zaman diliminde, Abidin'in devlet emriyle Eylül 1942'de Çorum-Mecitözü'ne sürgüne gönderilmesine kadar uzanan dört yıldan biraz fazla bir dönemde doğdu, büyüdü, gelişti. Aralıksız sürdü. Yaşandı.

Abidin kardeşliğe ve getirdiği çokluğa, dayanışmaya öteden beri alıştı. Böylesi bir yakınlığın, toplumsallaşmanın arayıcısı, tiryakisiydi:

Çocukluğunda işte ağabeyleri Arif Dino, Ali Dino ve Ahmet Dino ve her birinin ayrı ayrı epey çeşitli, kendine özgü orijinal arkadaşları. Kadın ve erkek.

İstanbul'da 1930'larda, önce ve sonra ve her daim Fikret Âdil, Neyzen Tevfik, Fikret Muallâ, Nâzım Hikmet... Sadece 1930'ların başındaki Necip Fazıl ve Peyami Safa...

Soyvet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde kadınlı erkekli bir küme: Yutkeviç, Vera'lar ve İzak Babel en başta...

1938 ve sonrasında öncekilerin neredeyse tümü ve “yeniler”. Bir ressam grubu ve geniş bir arkadaş topluluğu: “Yeniler” arasında pek çok kadın ve pek çok genç var. Kimini yeri gelince andık, dahası da var.

Abidin'in abilik, kardeşlik, yol arkadaşlığı tutkusu sürgün yıllarında da devam etti: İşte Yaşar Kemal. İşte Orhan Kemal... İşte yine Arif, Taci Karan, Taha Toros ve hemen Güzin ve daha nicesi...

1952'den sonra Paris'te de birçok sanatçıya elini kardeşçe uzattı Abidin. Ulu yakınlıklar, yüce arkadaşlıklar, cömert kardeşlikler, unutulmaz akrabalıklar kurdu. Geliştirdi. İşte Mübin Orhon, Behçet Sefa, Selçuk Demirel en önce anılabilir.

İşte Jak İhmalyan'la 1930'ların sonunda ve 1940'ların başında, Abidin yirmialtı veya yirmi yedi yaşındayken, Jak henüz on yedi veya on sekiz yaşındayken, kurulan ilişkiler kardeşlik ve ağabeylik kurumunun işlemesi ve yürümesidir. Abidin'n sevdiği imece yöntemiyle. Ortaklaşa yaratmak, ortaklaşa tüketmek. Komünist olmaları ve komünizme inanmaları da bu meselelerde rol oynadı elbette. Neredeyse daha çocukken TKP üyesi olan Jak aidatını düzenli olarak Rasih'e, “Uzun” Rasih'e ödedi. Şaka değil. Evet bu işlerde, koşturmalarda ve yaratmalarda, Abidin'in ve Jak'ın ayrı hücrelerde TKP'li olmaları da rol oynadı. Unutulmasın.

Tek Parti, Devlet-Parti tedirğindi. İstanbul'da sanatçı ve yazar, şair ve öğretmen, öğretim üyesi ve kızlı erkekli öğrenci, iktidara muhalif genç takımın kendiliğinden oluşturduğu özgürlük vahasına engel olunmalıydı.

ABİDİN DİNO PARİS'TE. ARA GÜLER'DEN.

Bu vaha dağıtılmalıydı. Özgürlük lokomotifi acilen durdurulmalıydı. Korkak iktidar birbirini tamamlayan şu üç yolu şiddetle izledi: Gençleri devlet memuru yapmak. Sürmek. Hapsetmek.

Muhalf gençler “evcilleştirilmeliydiler”. İstanbullu muhalif gençlerin bir bölümü devlet kurumları içine alındı, bir anlamda “evcilleştirildi”: Bilhassa Milli Eğitim Bakanlığı'nda ve kurumlarında, örneğin Tercüme Bürosu'nda, kimi bakanlığın “Yayın Kurulu”nda. Gençler İstanbul'u terkedip Ankara'ya taşındı. Küllük'te ve diğer muhalif mekanlarda genç yüzler eksildi. Somurtkanların, kasılanların, şımartılmışların sayısı arttı. “İstanbul düştü!”

1942'de ve hemen öncesinde birçok yazar ve sanatçı İstanbul dışına çıkarıldılar, devlet emriye sürüldüler. Örneğin Abidin önce Mecitözün'e sürüldü, sonra Adana'ya, sonra Ankara'ya...

Devletin izlediği üçüncü yol tutuklamaktı, hapse atmaktı, işkence etmektir. 1940'ların gazetelerini tarayın göreceksiniz, her iki günde bir “komünist tevkifatı” haberleriyle dolu. Jak da çok genç yaşta tutuklandı. Vartan da. Çok çektiler... Kız Kulesi, Galata Kulesi, Kamondo Han göz yaşlarını tutamadılar, utançtan yüzlerini, göz yaşlarını sakladılar. Çocuklarımız, torunlarımız bugün bile sidik kokan, leş ve başabela Sansaryan Han'ın önünden geçmekten korkuyorlar. Batasica.

Fırsatını bulan ülkesini terketmek zorunda kaldı. Nâzım Hikmet örnek oldu. Hiç kimse Sabahattin Ali gibi haince öldürülmek istemiyordu: Jak 1949'da canı gibi sevdiği İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldı, Abidin 1952'nin başında.

Zaman aktı. Zaman geçti.

ŞUBAT 1966: ABİDİN YİNE

1966'da Jak ve Vartan, ailenin diğer üyeleriyle birlikte Moskova'dadır. Ekmek parasını çıkarmak için çalışıyor ve yaşıyorlar. Abidin Dino Paris'tedir, Güzin'le.

1966'da, Ocak sonunda, Abidin 2 Şubat'ta «Sovyet Yazarlar Birliği»nde açılacak kişisel sergisinin son hazırlıkları için Moskova'ya gidiyor. Bu fırsattan yararlanarak Jak'a uğruyor. Orada Vartan'ı da görüyor. İhmalyan ailesinin diğer üyelerini de. Karşılıklı sohbet ediyorlar. Jak ziyaretine gelen her dosta yaptığı gibi, Abidin'e de eserlerinden “birkaç resim beğenip almasını” söylüyor, Abidin de alıyor.”

Vartan'ın yazdığına göre, Abidin özellikle Jak'a “atölyesiz resim yapmanın olanaksızlığını anlatmış. Jak resim yapmaya vakti olmadığını söyleyince Abidin kızmış, ne yapıp yapıp vakit bulması gerektiğini, bir atölye edinmesini ve hemen resim yapmaya başlamasını salık vermiş.” (Vartan'ın kitabından aktarıyorum: s. 294).

Şu birkaç satırı da Vartan'dan alıyorum:

“ Abidin Dino Paris'e döndükten sonra, kardeşim Moskova'nın 'Marko Paşa'sı, herkese yardıma her zaman hazır olan Şükrü babaya (Mehmet Remzi) başvurmuş ve onun yardımı sayesinde, bodrum katında küçük bir atölyeye kavuşmuş, lektörlük (fransızca “lecteur”den: okutman, dil öğretmeni. MŞG) yaptığı Doğu Dilleri Enstitüsü'nde işini bitirir bitirmez doğru atölyesine gelip, akşamın (gecenin olmalı. MŞG) saat 10'larına kadar resimle uğraşmaya başlamıştı. Birbirinden güzel resimler yapıyor, görenler bayılıyordu.” (s. 294-295).

Jak hakkında yazanların, Jak'ı anlatanların hemen hemen tümü Jak'ın resim alanındaki en verimli, en yaratıcı, en üretken döneminin 1968'den vefat ettiği 1 Nisan 1978'e kadar giden zaman dilimi olduğunu belirtiyor:

Bunu ressamın bileğine borçluyuz. Abidin'in de yerinde vurgulamasına: Böylece bir kez daha Abidin'in kararlı ve etkili uyarması, kardeşçe tavsiyesi üzerine Jak “doğruyu ve güzeli” yakalamıştır diyebiliriz. İşte dostluk, abilik, yoldaşlık, yol arkadaşlığı budur.

İki dost İstanbul'u unutmuş ta değiller: Nitekim babasının eserlerini tanıtmak için elinden geleni yapan, canını dişine takan Jak'ın oğlu Vaçe İhmalyan bir söyleşisinde aynen şunları anlattı:

“Bir gün Abidin Dino gelmişti Moskova'ya. Babamla beraber gezerlerken hayaller kuruyorlardı, bir gün İstanbul'a gidip deniz kenarında resim çizeriz diye.”

O günleri Abidin'in şu satırlarında da buluyoruz, aynen aktarıyorum: "Jak'la (yıllar sonra gurbet elde) buluştuğumuzda şaşa kaldım, resimlerde konu ne olursa olsun, insan, bitki, meyve, sokak, hepsi, sanki taptaze, İstanbul'da çizilmiş boyanmıştı! Belki başka ülkelerden tek tük izler bulmak mümkündü ama, resim dili Türkçeydi Jak'ın. 15 Yıl süren bir ayrılıktan sonra konuşulacak ne çok şey birikmişti; İstanbul'a döner dönmez yapacağımız resimleri sayıkladık!

Haliç'te, Balat'ta, Kasımpaşa'da, Galata'da çize çize sürtmek, ne keyifli olacaktı! (Fikret Muallâ da hep onu söyler dururdu). (...)

'Birgün İstanbul'da olmak' Jak'ın düşüydü, 'hele bir sergi açmak orda...'

Dudağı titremişti Jak'ın bu sözü söylerken, böylesi bir serginin düşüncesi bile dayanılmaz bir mutluluktan besbelli.”

İki dost maalesef birlikte İstanbul'a dönemedi, Boğaziçi'nde birlikte resim yapamadı. Birlikte resim sergisi açamadı. Ama resimleri onlarsız memlekete ulaştı: Marmara'yı ve adaları selamladı. Abidin o günleri de izledi, 1993'te, Paris'te, uzaktan olsa bile ve şunları yazdı:

"Hey gidi Jak, sevgili kardeşim, nihayet İstanbul'da sergin açıldı ama sen yoksun ortalıkta. (...)

Resimlerin artık İstanbul'da. Hoş geldin sefa geldin memleketine, düşlerimizin başkenti İstanbul'a.”

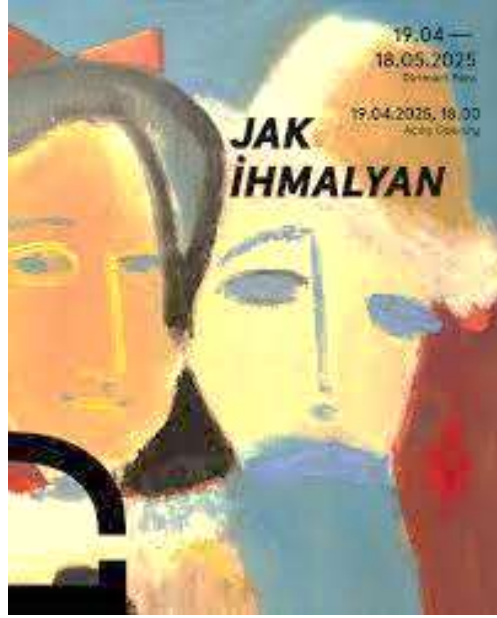
İşte bugün, Nisan 2025'te, bir kez daha Jak'ın eserleri İstanbul'da: 19 Nisandan itibaren Dirimart Sanat Galerisi'nde sizleri bekliyor. Gözünüz aydın İstanbul bizimdir. Yeniden.

KÖPRÜ. ARA GÜLER'DEN.

EK BİR: JAK İHMALYAN SERGİSİ İSTANBUL'DA

19 Nisan–18 Mayıs 2025 tarihleri arasında Dirimart Galerisi'nin Pera'daki mekânında Jak İhmalya'nın yüze yakın tablo ve desenini bir araya getirecek sergi, değerli ressamımızın

sanatına kapsamlı bir bakış sunmayı, Jak'ın iç ve özbeöz resim dünyasına, derin bir yolculuk yapmayı ve eserlerini geniş bir izleyici topluluğuyla buluşturmayı amaçlıyor.

İhmalyan ailesinin özenle koruduğu, Jak'ın resimde en verimli zaman dilimi olarak kabul edilen 1968-1978 döneminde yarattığı eserler ilk kez böylesi geniş bir kapsamda birlikte sunuluyor. Bu fırsat kaçırılmamalı. Meraklı seyircilere, iddialı izleyicilere, kadın ve erkek, genç ve yaşlı herkese ve bilhassa bütün sanatçılarımıza, hele çiçeği burnunda sanatçılarımıza duyurulur.

Galeri'nin sunduğu metinde belirtildiği gibi, "Sergideki eserler kronolojiden bağımsız, sekiz ayrı tematik grup altında sınıflandırılırken, izleyicileri ilk olarak sanatçının yaşamındaki önemli an ve olaylara işaret eden eserleri karşılıyor.

Bu eserleri, sanatçının yaşamının erken dönemlerinden itibaren sokağa, başka insanların yaşamına ve hikâyelerine duyduğu merak ve heyecanını yansıtan bir dizi eseri takip ediyor.

Daha sonra, resim tarihimizde birçok ressam tarafından da bir süre işlenmiş olan 'Anadolu resmi' teması altında bir araya getirilen, İhmalyan'ın gözünden Anadolu'ya bakan eserlere yer veriliyor. Sanatçının Batı ikonografisi ile Anadolu etnografyasını harmanlayan bu resimler, Türkiye topraklarında kadim zamanlardan birçok halkın bir aradalığının resimsel ifadesini sunuyor.

Bu seçkiyi, ressamın akademik eğitimi bünyesinde natürmort, peyzaj ve nü gibi kategorilerde ürettiği, stil olarak kendini ifade etme biçimlerini yansıtan eserleri takip ediyor.

Sonraki eserler, sanatçının petrol bazlı bir boya olan bitüm cilasını kullanarak yaptığı, çoğunluğu siyah-beyaz resimlerdeki el jestlerinin izlerini sürüyor.

Sonra Jak'ın hayatına tanıklık eden aile ve yakın çevresinden, çocukluk ve ilköğrenlik günlerinden birçok insanı da içeren bir dizi portresi sunuluyor.

Yarattıkları arasında önemli bir yere sahip ve Jak'ın en tanınan eserlerinden sirk temalılar İhmalyan'ın kaynakları konusunda özellikle merak uyandıran eserleri olarak sergide yerini alıyor.

Son bölüm, bu temaların tümünün neredeyse soyutlaştığı, sanatçının renk alanlarından figürlere uzandığı, onun imzası niteliğindeki kendine özgü üslubunda ürettiği eserlerini bir araya getiriyor."

Birçok ülkede tanınan, aramızdan ayrıldıktan sonra bilhassa oğlu Vaçe İhmalyan'ın inançlı, kararlı ve özveriye dayanan çalışmaları sonucu birçok kentte ve bu arada ülkesinde de sergileri açılan Jak İhmalyan keşfedilmeyi bekleyen sanatçılarımızdandır. Kıymetini bilelim.

Geniş bir seçki ve sergi sürecinde yayımlanacak bir tür katalog-kitap veya kitap-katalog diyebileceğimiz sanatçı monografisiyle Jak İhmalyan'ın pratiği ve yaşamı hakkında yeni sorulara ve meraklara alan açmayı amaçlayan sergi, 19 Nisandan 18 Mayıs'a kadar Dirimart Pera'da ziyaret edilebilir. Dahası izleyiciler galerinin açık olduğu her gün saat 17'de gerçekleştirilecek ücretsiz

ama rehberli turlarla daha zengin bir sergi deneyimi de yaşayabilirler.

30 Temmuz 1922'de İstanbul'da doğan Jak İhmalyan sanatla bağını çocuk yaşta, amatör, meraklı ve cömert babası Garbis İhmalyan'ın resimlerinden etkilenecek kurdu. Babasından kalem istemek Jak için resim sanatına adım atmak ve resme devam demekti. Her gün, her akşam babasının eve dönüşünü beklerken yaptığı. Çocuklar ana-babalarından ille ve sadece akide şekeri, gazoz, limonata ister diye bir kural yok Olsa bile artık hükmü kalmadı. İşte ispatı.

Haydarpasha Lisesi'nden mezun Jak ile lisedaşız ama aramızda 25 yıl fark var. Olsun bu da bir tür akrabalık sayılır. Hem Jak çocukken, 16 veya 17 yaşındayken, Abidin Dino ile de tanışmış. İkisi de komünist. İkisi de ayrı hücrelerde Türkiye Komünist Partisi üyesi. Bilinmeli. Abidin hiç belli etmeden ve her zaman kibarca, zarifçe Jak'a resimde izlenecek yolu, yapılacakları, incelikleri aktarıyor. Abice. Jak'ın resme merakı yeni boyutlar kazanıyor. Abidin, Jak'ı ikna edip, ille bir resmini 1941'de açılışı bir balıkçı tarafından gerçekleştirilen güzelim "Liman Sergisi"nde sundu. Abilik budur işte.

1942'de İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nde Bedri Rahmi Eyüboğlu atölyesinde resmine yeni "renkler", yeni ve değişik boyutlar kattı.

Komünist olduğu için 1944 ve 1946 yıllarında üç yıl süren bir tutukluluk süreci yaşadı. Özgürlüğüne kavuşunca canı gibi sevdiği İstanbul'u, adaları ve ülkesini terketmek zorunda kaldı. Sansaryan Han'ın pis kokularına dayanılmaz çünkü.

Önce Beyrut dedi. Sonra Varşova, Pekin/Çin ve son olarak Moskova'ya uzandı. 1963'te Moskova Devlet Üniversitesi Doğu

Dilleri Enstitüsü Türkoloji Bölümü'nde öğretim üyesi oldu. 1974'te Sovyet Ressamlar Birliği'ne üye olan sanatçı, 1 Nisan 1978'de Moskova'da aramızdan ayrıldı.

Gittiği her ülkeden, her kentten, gördüğü her insandan, her halktan bir renk, bir deneyim, bir biçim, bir çizgi, bir ilham, bir desen aldı. Resimle ilgisi kesintisiz sürdü...

Yoldaşları, akrabaları, arkadaşları, dostları arasında ağabeyi Vartan İhmalyan, "Şair Baba" Nâzım Hikmet, usta fotoğrafçımız Ara Güler, Aziz Nesin, Prof. Dr. Türkkaya Ataöv ilk akla gelenler.

*Aziz Nesin ile Çenayun mezarı başında
1955 Moskova*

Sergileri Moskova, Tartu, Bakü, Tiflis, Erivan, Ankara, İstanbul, Nilüfer/Bursa gibi şehirlerde gerçekleştirildi. Jak'ın ve İhmalyan ailesinin diğer üyelerinin, kadın ve erkek, Tükiye ile Sovyetler Birliği ve daha sonra yerini alan Rusya Fedearsyonu arasında köprü kurdukları da söylenebilir.

İhmalyan'ın yapıtları, başta Rusya Doğu Halk Sanatı Devlet Müzesi, Moskova; Tretyakov Galerisi, Moskova; Orhan Kemal Müzesi, İstanbul; İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul ve Ermenistan Ulusal Galerisi, Erivan olmak üzere önemli müze ve vakıflarda ve özel koleksiyonlarda yer alıyor

NOT: SERGİ MEKANI: DİRİMART PERA, Meşrutiyet Caddesi 99, 34430 Beyoğlu/İstanbul

(11 Nisan 2025'te ayorum.com'da yayınlandı.)

EK İKİ: "BEN KİMİM"

Prof. Dr. Türkkaya
Ataöv 1970-1972'de
Sovyet Bilimler
Akademisi davetlisi /
konuğu olarak iki yıl
yaşadığı Sovyet
Sosyalist
Cumhuriyetler
Birliği'nde (SSCB)
İhmalyan ailesiyle ve
aile üyelerinin
herbiriyle dost ve
kalıcı ilişkiler kurdu.
(Bu vesileyle Ataöv'ün
Nâzım'ın Hasreti
başlıklı kitabını da
anmalıyım: İleri
Yayınları, İstanbul,

Anası ve babası ile beraber. 1932 İstanbul

2019. Daha önce, 1976'da, Vatan gazetesinde dizi olarak sunuldu.)
Bu bağlamda Jak İhmalyan'dan kendini yazmasını rica etti. Bu
satırları burada sunmak istiyorum: Jak'ı birinci elden tanımak ve
tanıtmak arzusu ve umuduyla. İyi okumalar:

Önce Türkkaya Ataöv'ün giriş notu:

"Üniversitece görevlendirildiğim için iki yıl kaldığım Sovyet
başkentinden ayrılmadan önce, dostum Jak İhmalyan'a yaşam
öyküsü, dünya görüşü ve sanat anlayışına ilişkin bilgileri kendi el
yazısıyla yazarak bana vermesini rica etmiştim. Kendi hakkında

konuşmayı sevmediği için olacak, başından geçenleri ayrıntılarıyla bilmiyordum. İstediyimi yaptıysa da, sanırım gene aynı nedenden ötürü, pek gönül rızasıyla değildi. Ama iyi ki ısrar etmişim, çünkü bugün elimizde güvenilir kaynaktan bir belge var..."

Şimdi söz Jak İhmalyan'ın:

"Kimliğim sorusuna karşılık

1922 doğumlu, doğma büyüme İstanbulluyum. Anam babam Anadolu olduğunu kentlilik yanında gelenek ve görenek bakımından, bir dereceye Anadolu uşağı da sayılabilirim. Demem şu ki Anadolu'yu hiç yadırgamam.

Oldum olası bilinçli ya da bilinçsiz, her yaşında resim yapmışımdır. Her çocuk ana babasının kucağında sevilirken kendisine gösterilen sevgiden ötürü ya nazlanır ya da azıcık olsun yüz alır, şeker meker birşeyler ister. Ben ise kalemin var mı? Dermişim. Hemen babamın sigara paketinin arkasına karalamışım. İlk resim sevgisini boş zamanlarında çocuksu resimler yapan babamdan aldım, resmin ne olduğunu 14-15 yaşlarımda Abidin Dino'dan öğrendim (ayda bir iki kere kendisine götürdüğüm tomar tomar desenlerimden sağlamları seçerek doğru güzele yönetirdi beni). İlk Akademik öğretimi de bol bol bilgi verdiği halde öğrencilerini duygularında ve uygulamalarında hiç sıkmayan değerli hocam Bedri Rahmi Eyuboğlu'ndan aldım.

Kendimi bildim bileli, değil bir toplumda, bir ailede bile haksızlığa güçlünün güçsüzü, kurnazın temizi ezmesine dayanamamışımdır. Bundan ötürü sevdiğim ve savunmak istediğim kişileri, canlıları çizer dururum. Natürmort bile yapacak olsam, kristal vazolarda soylu yemişlere pek elim varmaz da, mutsuz ya da yarı mutlu çoğunluğun alçak gönüllü sofrasına gidi gidiverir fırçam.

Hayat ve sanat problemleriyle ciddi olarak ilgilenmeye pek erken başladım. Bunda çocukluk dönemi diye bir dönem yaşamayamayışımın ilkokulun 5 inci sınıfındayken geçim sıkıntısı çeken aileme ağır benden çalışmalarımı yardım etmek zorunda kalışımın büyük bir rölü olsa gerek.

Daha 15 yaşındayken Abidin Dino, Nuri İyem, Selim Turan, Avni Arbaş, Haşmet Atay, Turgut Atalay gibi benden 10, 15 yaş büyük olgun ressamlardan hocam, arkadaşım dostlarım, 17 yaşında ise genç ihtiyar yoldaşlarım vardı.

İlk katıldığım sergi, yukarda adını saydığım ilerici ressamlarla birlikte açtığımız «Liman Sergisi" oldu. İstanbul'daki önemli sergilerin açılış törenini bir gelenek olarak önemli kişiler açar. Vali, belediye başkanı, büyük yazarlar gibi. Biz ise ilk kez geleneği bozmuş Balıkçılar Birliği'nden bir balıkçı çağırmıştık. İş elbisesi çizmeleri ve muşambasıyla geldi ve kurdelayı kesti. Bu sergi İstanbul'un gerek sanat hayatına gerek politik hayatına unutulmamak üzere giren bir olay oldu. Sergi o kadar büyük rağbet gördü ki gerek sergiye katılan ressamların çoğunun solculuğu, gerek sergideki resimlerin konularının iktidarın hoşuna gitmemesi yüzünden üç dört gün sonra sergi polisce kapatıldı. 1944 komunist tevkifatında 'Liman Sergisi' ve sergiye katılanların adı çok geçmiştir.

Solcu bir sergiye izin verilmeyen bir ülkede komunist eylemlere izin verilemeyeceği kendiliğinden anlaşılır. Oysa ki o yıllarda ikinci dünya savaşı en ağır günlerini yaşıyordu. Bizim de birşeyler yapmamız gerekti. Ben de kendi payıma antifaşist cephenin kurulmasında üniversiteli gençler arasında çalıştım. Türkiyede ne sergi yapabiliyor ne de Türk gazetelerinde siyasi görüşlerimizi savunan resimler bastırabiliyordum.

Yardıma İtalyan sosyalistlerinden profesör Ezzio Bartalini yetiştirdi. İtalyan dilinde çıkan 'Il Mesacero' gazetesinde benden 4-5 desen yayınladı.

1944'te İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi diploma kursu öğrencisiyken derslerden alıp götürdüler, beni tutukladılar.

(Tutuklanan) Komünistler arasında en küçük olduğumdan yaşlı yoldaşlarım adımı 'çocuk koymuşlardı.

Sovyet ordusu faşistleri batıya sürdükçe Türkiye'de hapisanedeki komünistlere karşı muamele yumuşamağa başladı.

Nihayet Sovyet zaferi neticesinde serbest bırakıldık.

Bu sefer 1945-1946'da esen demokratik havadan yararlanarak Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni (TSEKP) kurmaya başladık. Partimizin seçim afişlerini çizdim, aynı zamanda propaganda bürosu üyesi oldum. Sanat kolunda çalıştım. Hatta yaptığım afişleri İstanbul'un yaşadığım kesiminde bizzat kendi elimle yapıştırırken yakalandım.

Türk burjuvazisi kurnazca bir oyun oynamıştı. Sosyalistlere serbestce teşkilatlanma hakkını mahsus vermişti: Pek kısa bir zamanda safları alabildiğine gelişen partimizin en faal üyelerini yakalayabilmek ve partiyi kapatmak için. Öyle de yaptı. 1946 'komünist tevkifatı' başladı.

Nâzım'ın dışındaki hemen hemen bütün Türk komünistleriyle hapisanelerde tanıştım. İlegalitede Nâzım'la giyaben tanışırdık. İlk defa kendisiyle 1956'da Polonya'da kucaklaştık ve orada 'Güneşi İçenlerin Türküsü' adlı şiir kitabını resimledim.

Siyasi faaliyet yapamadığım yıllarda resimle inançlarımı yaymağa çalıştım:

İstanbul'da 'Bardez' çocuk mecmuasının bütün resimli hikâyelerini ve karikatürlerini ben yapıyordum. Çocuklara insan sevgisini, adalet sevgisini aşılayacak konuları işliyordum.

'Sendika' gazetesinin karikatürlerini ve 'Nor Or' gazetesinin resimlerini çiziyordum.

Türkiye'de ikinci tevkifatımdan sonra siyasi alanda çalışamayacak durumda kalınca pasaportsuz olarak Lübnan'a kaçtım. Orada resim öğretmenliği yanında ilerici sanat dergilerinden birine yaptığım anti emperyalist ve harp aleyhtarı resimlerimden dolayı öğretmenlikten çıkarıldım.

Artık Lübnan'da da yaşamak imkansızlığı baş göstermişti.

Oradan TKP'nin görevlendirmesiyle Sosyalist ülkelerdeki çalışma hayatım başladı:

3 yıl Polonya'da Türkçe radyo yayınlarında rejsör, stilist ve multfilmde animatör olarak çalıştım.

2,5 yıl Çin Halk Cumhuriyeti'nde, Pekin radyosunda işledim (çalıştım). Sovyet-Çin münasebetleri bozulduktan sonra ise Pekin radyosunda çalışmayı red ederek Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin daveti üzerine Moskova'ya döndüm...

... En son 1973 yılında iki kez üst üste Moskova'da sergiledim resimlerimi. Bir sanatçı için en büyük kıvanç kaynağı, yapıtlarına sevgi ve sanatına saygı gösterilmesidir.

Resimlerimin çoğu, sergilediğim ülkenin mutlu yaşamını yansıtmamasına karşın yine de yukarda söylediğim sevgi ve saygıyı duymam, hele bunun günden güne artması, yaratıcı çalışma alanında bana büyük bir dürtü (teşvik) olmaktadır.

1974'te resimlerimden üçüne Erivan Modern Sanatlar Müzesi'nde yer ayrılması, öte yandan Sovyet Ressamlar Birliği'nce önemli bir tutar ödenerek satın alınması ve benzeri olaylar, daha büyük bir sorumluluk duygusuyla çalışmamı gerektiriyordu.

Sanatta başarıda kişisel yetenek ne kadar önemliyse büyük bir özveriyle hemen hemen insan gücü dışı denecek derecede aşırı çalışmanın da o kadar önemli olduğuna inanıyorum.

Ellimi (elli yaşıma) aştım. Sağlığımın da pek kıskanılacak durumda olmamasına karşın gün olur ki on-oniki saat çalışırım. Yine de doymam, hani istemeye istemeye ayrılışım atölyemden desem büyütmüş olmam.

Beni ziyaret edenler genellikle son yaptıklarıyla ilgilenirler, ne gibi yeni bir üslup izlediğimi öğrenmek isterler. Tuhaf değil mi? Belli bir süre bir çalışma yolu tutturduktan sonra birden ilk yaptıklarıma dönmek, yeniden aynı yolda ilerlemek pek hoşuma gider. Neden dersiniz, bu sonuncusu artık o eski yol olmaktan çıkıyor, beni hiç beklenmedik yeniliklere götürüyor. Büyük söz etmiş gibi olmayayım, bu benim için bir türlü diyalektik bir gelişme oluyor.

Son zamanlarda gerek renklerimde gerek çizgilerimde bir rahatlık, bir iyimserlik sezilmeye başlandı. 1968'de sergilediğimde seyircilerimden biri tablolarımı karanlık olmakla ve bu yüzden hiç te haklı olmayarak beni kötümserlikle suçlarken Azeri kompozitörlerden Arif yanımdaydı. Arif'in seyircimi şu sözlerle susturduğunu hiç unutmam: «Sizce güneşli bir gün, apaçık masmavi bir gök altında asılmış insanları gösteren bir tablo iyimser mi olur?» demişti.

Fırçamın son yıllarda çok daha iç açıcı olduğunu ben de kabul ediyorum. Ne var ki ne kadar da dünyanın en mutlu ülkelerinden birinde yaşasam yer yüzünde kötülükler, harpler, siyasi cinayetler

sürüp gittikçe sözün tam anlamıyla hiç bir zaman mutlu olamam. Bir yapıtımda değilse, bir başkasında muhakkak keder sezilecektir. Hem kişi kedere değil baştan başa yasa da gömülebilir. Yaslı olmak kötümser olmayı hiç te gerektirmez.

Nitekim Salvador Allende'nin öldürülmesinin ertesi günlerinde 'Öldürülmüş Ak Kuş' tablomu yaptım. Loş bir odada ölüp kaldığı raftan kanadı kırık beyaz bir kuşun, ince uzun boynu sarkmaktadır. Şimdi bu tablo derin bir acıya, yasa bürünmüşse suç kimde? Ölen mi öldüren mi derler. Sorarım, suç bu resmi yapanda mı yaptıranda mı? Yanılmıyorsam ana sorun, bir yapıtın, bir resmin karasında, karanlığında değil karamsar olmamasındadır...

EK ÜÇ: “RESİM ANLAYIŞIM”

Bir sanatçı için kendi sanatından söz etmek zordur. Ancak resimler bir ressamın sanatından söz edebilir, onun sanatını gösterir.

Ben hissettiğimi çiziyorum, bunu yaparken hislerimi süslemeğe çalışmıyorum, çünkü süs parlak sözlere benzer, bir dış görünüştür ve sanatçının gerçek içini yansıtmaya engel olur.

Hislerimi ve fikirlerimi en basit şekilde vermeğe çalışırım, bunu yaparken basitliğe düşmemeğe gayet ederim. Doğayı, arkadaşlığı ve insanın ruh halini salt ilham kaynakları sayar ve bunların izlenimlerini en çıplak bir şekilde tuvale geçiririm. Ressam tuval karşısında çizdiği zaman yaratmaz. Ressam her an her yerde fırçasız ve tuvalsız fikren yaratır. Samimiyeti başlıca sayarım ve resimde fantezi ancak samimi olmak şartıyla gerçeklik kazanır.

Tuvali eski bir duvara çevirmeli ve orada kafamdaki konuyu aramalıyım. Bulamazsam yeni bir dalga geçilecek duvar

yaratmalıyım. Renkler benim için çiçeklerdir, onları nasıl vazoya yerleştirirsek ben de çerçeve içine çiçeklerimi serpiştiririm. Serpiştirdikten sonra benzet benzetebildiğine, konuyu çok kere çiçeklerim verir bana. Renkli renksiz alancıkları kompoze edip serpiştirdikten sonra renkliler üzerinde renksiz, renksizler üzerinde renkli desenler çizgiler serpiştirmeliyim. Renksiz bir tuvalin ayıbını desen örter, o da yoksa Allah yardımcımız olsun.

Resim ya tam sükunet ya tam fırtınalı olmalı. Ne duyguyla çiziliyorsa katıksız o duygudan olmalı. Bütünlüğü kuvveti sağlamlığı gerçek lakonizmi, büyük sanatı veren işte bu duygu bütünlüğüdür. Teknikte belki değişiklik parçalılık olabilir fakat duygu bütünlüğü sarsılmamalı.

Metodum: Objektif dünyayı soyutun ve somutun bu iki çelişikliğin birleştirilmesi yoluyla vermektir. Bence soyut ve somut her ikisi de inkâr edilemez gerçeklerdir. Bu iki gerçeğin çarpışmasından büyük sanat doğar. Büyük sanat soyut ve somutun en ideal ve en hoş örgüsüdür. Bu hoşluk kavramı sanatkârdan sanatkâra değişir. Bunların en makul dozajını bulmaktadır mesele. Bunu kararlaştırmak sanatçının mizacına bağlıdır.

Önümde duran ödev: Kafa gövde kol el, masa sandalye, duvar pencere, deformasyonlarını arttırmalıyım. Yani kompozisyon uğrunda, gerçeği kuvvetlendirmek amacıyla figürler arasındaki oranı ifadelilik lehine korkmadan bozmalıyım. Bunu tabiat ya da model ilgi çekici yönleriyle kendisi zaten verir.

Sanat gerçeğin öyle bir yakıştırılmasıdır ki gerçeği aslından daha güçlü verir. Güçlü yani ayrıntılardan süzülmüş, daha tüm, daha duygu ve anlam dolu olarak. Onun için sanatçıyı coşturmayan bir gerçek kimseyi coşturamaz.

EK DÖRT: ŞAİR

Saati gelince şiir de yazan Jak İhmalyan'ın şiirlerinden birini tadımlık olarak burada sunmak istiyorum:

Ben Neyim

Arıyım ben

Ressamların eserleri çiçeklerim

Öz su emen böceğim ben

Bitkilerim üstatların yapıtları

Taşcıyım ben

Sabah akşam okşarım dev kayaları

İşçiyim ben yoğururum karanlıkla aydınlığı

*

Yapamam kötülük kimseye

Elimden gelse bile içimden gelmez

Varsın kınasınlar beni

Enayi desinler

Kötülük yapmam diye

Bugün de razıyım yarın da böyle enayiliğe

*

Ölçülerimi bilmem

Ayaklarımınki de dahil

İlgilendirmez beni ne boyum ne benim

tabutumun çapını varsın eller düşünsün

Ama eminim

Mezar taşları başında

Yıl aşımına uğramışları

Ve akşamları kuşluk vakti

Gelecek kuşakları

Çoğu kez düşünememezlik edemem

*

Kiminin çam dikenleri gıdıklar içini

Kimini sarhoş eder kesilmiş otlar

Kimini deli eder yeşil duvarların kederi

Yağmurdan sonra toprak kokusu

Şehir uğultusu

Liman sesi

Benimse solur gibime gelir sular

Yüzeyi inip kalktıkça Karadenizin

Gök kubbeyi yutmak ister içimdeki dev

Ve acınmam balık olmadığım için

Dalgalar gelir gider

Tüm sahil tümsek tümsek bir kumsal

Kıyıda çini kırıkları yıkanır yakarak içimizi

Değerli taşlarca inci inci maviş maviş

Fikirler gider gelir birbirinden güzel

Sahilde dalga geçen ozana

Bazan bir dizi sezer ozan

İnciden inci maviş meneviş

Giden gelenin içinden

*

Yaşlılar ölümü sezer

Gençler süzer hayatı

Gençlikte ölümü seçtim

Yaşlandıkça özlüyorum hayatı

EK BEŞ: JAK YAŞASAYDI 103 YAŞINDA OLACAKTI, PARİS, OCAK 2025

Bir öğleden sonra sohbetinin sınırları içinde, Jak ve sergisi üzerine gerçekleştirdiğimiz, serginin başarılı olmasına ilişkin birkaç öneri ve/veya tavsiyeyi de işe yaramaları umuduyla burada sunmak istiyorum.

İşte Erdem İlgi Akter ve Levent Özmen ile telefon konuşmamızın, fikir alışverişi yapmamızın akla getirdikleri, akla düşürdükleri:

Bu Sergi İçin Uzun Dönemde Yapılabilecekler:

Jak 1940'ların başında 18-19 yaşındaydı. "Yeniler" grubu içinde yaptıkları ve bizzat yarattıkları, siyasi faaliyetleri ve yaşadıkları o

günlerin gazete ve dergilerine mutlaka yansımıştır. O yıllarda İstanbul, Ankara, Adana, Antakya ve İzmir başta birçok kentimizde, bütün ülkede veya sadece bir kent ya da bölgede okunan Akşam, Anadolu, Cumhuriyet, Son Posta, Vatan, Yeni Adana, Yeni Asır, Tasvir-i Efkâr (1945'ten itibaren Tasvir), Yeni Sabah, Halkın Sesi, Haber, Bugün, Ulus, Vakit, Son Telgraf gibi birçok günlük gazete yayınlanıyordu. Bu gazeteler taranırsa ressamımıza ve sanatına, siyasi çalışmalarına, tutuklanmasına, hapsedilmesine, duruşmalarına vb. ilişkin pek çok şey bulunabilir. İstanbul'da yayınlanan Tan gibi solcu gazeteler, kuruluşunda ve yayınlanmasında Abidin'in tayin edici bir rol oynadığı S.E.S. vb. gibi içeriği zengin ve cömert ama maalesef ömrü kısa siyasi ve sanatsal dergiler ve Baltaçioğlu'un Yeni Adam dergisi gibi çok boyutlu dergiler de taranarak haberler ve olup-bitenler derlenip toparlanabilir. Böylece belgelerimizi bizzat yaratabiliriz, sanatcımızı daha yakından tanıyabiliriz, yaşadıklarını daha etraflıca öğrenebiliriz. Araştırma ve incelemelerimiz Tarihe birer katkı biçimini de alır böylece.

Jak'ın bizzat katkıda bulunduğu, yazdığı ve çizdiği, yukarıda isimlerini verdiği *1945'te haftalık olarak yayınlanmaya başlanan ama maalesef Aralık 1946'da İstanbul ve çevresinde yürürlükte olan sıkıyönetim kararıyla yasaklanan ve toplanan Nor Or (Yeni Gün) dergisi, TSEKP'nin Sendika başlığını taşıyan yayın organı da ihmal edilmemeli. (TSEKP ve Sendika için, Türkiye'de İşçi Hareketi: 1908-1984 başlığını taşıyan kitabıma bakılabilir: 2. baskısı, Ankara, İmge Kitabevi, 2016).*

Yapılacak söyleşilerle ressamımızın değişik yönleri aktarılabilir: Az bilinenler yazılabilir. Oğlu Vaçe İhmalyan babasını bütün yönleriyle daha ayıntılı bir biçimde anlatabilir. Tanıyanlar, tanımış olanlar bir veya iki şey söyleyebilir...

Abisi Vartan İhmalyan'ın kitabında kardeşine ilişkin sayfalar, paragraflar, satırlar, bir sunu ve cömert görsel malzemeyle sempatik ve minik bir kitab veya ekitab biçimine getirilebilir.

SSCB arşivleri taranabilir. İlginç bilgiler ve belgeler bulunabilir. Tozlu ve zahmetli bir iş ve derin bir araştırma meselesi ama zenginleştirici de.

"Uzun" Rasih'in (Rasih Güran'ın) akrabaları hayattaysa onlar da "Uzun" Rasih'i ve Jak ile birlikte yaptıklarını anlatabilirler. Örneğin Vartan'ın yazdığına göre, Jak TKP aidatını düzenli olarak yakın arkadaşı Rasih'e ödüyordu... O da Parti'ye.

Kısa Dönem ve Serginin Öncesi, Hemeni, Esnası ve Bitişi İçin Birkaç Öneri:

Jak'ı anlatan, tanıtan makaleleri sergi açılışından önce, hatta epey önceden itibaren yayınlamalı. Görseliyle. Unutanlara anımsatmak, bilmeyenlere sunmak, tanıtmak, takdim için.

Sergi sırasında, esnasında, serginin sürdüğü zaman dilimini kapsayan bir biçimde, resim sanatının tanınan uzmanlarıyla söyleşiler yapılmalı, Jak'ın, resim sanatının, yaptıklarının anlam ve önemi duyurulmalı.

Resimlerinden kartlar yaptırılmalı, hediye olarak, ücretsiz dağıtılmalı; bilhassa çocuklara ve gençlere, kadın ve erkek. Belki zaten yapıyorsunuzdur. Sergi afişleri de bu biçimde sunulabilir.

Sergi'nin kapanış günü ve gecesi bir şenliğe çevirilmeli, çevrilebilir (mümkün olursa elbette): Açılışında olduğu gibi özgür katılım, serbest eğlence ve bilhassa gülümsemek ve/veya gülmek ihmal edilmemeli. 30 Temmuz Jak'ın doğum günü, Jak'ı 103. Yıl dönümünde ve sergisinin bitişi vesilesiyle iki şenlik, iki bayram birleştirilebilir. Vb.

Bugünlük bu kadar yeter sanıyorum. Dinlenmeyi ihmal etmemeli. Yeni şeyler, öneriler, fikirler olursa iletirim.

Ortak çalışmak, ortaklaşa üretmek ve paylaşmak: İşte İMECE. Abidin'in mucize sözcüklerinden biridir, Balıkesir civarında toplanmışlardır. 1938'de. Günümüzde de geçerli olabilir. Neden olmasın?

İyi çalışmalar. Kolay gelsin. Sevgi ve selamlarımla.

SEÇMECE KAYNAKÇA

Melih Cevdet Anday: Akan Zaman Duran Zaman, Adam Yayınları, İstanbul, 1984.

Türkaya Ataöv: Nâzım'ın Hasreti, İleri Yayınları, İstanbul, 2019; 1976'da Vatan gazetesinde dizi biçiminde yayınlandı.

Abidin Dino: “İlhan Berk’in resimleri üstüne bir çalışma varsayımı”, Milliyet Sanat, 16 Nisan 1979, Yazılar: s. 371-375.

Abidin Dino: “Hoş geldin memleketine, Jak”, Agos, 26 Mart 2004. Sanki bir-iki farkla Mayıs 1993 tarihli Adam Dergisi'nde ve daha sonra Mayda Saris'in aşağıda künyesini sunduğum eserinde de yayınlandı.

Abidin Dino: Kültür, Sanat ve Politika Üstüne Yazılar, Adam Yayınları, 2000, derleyen ve yayına hazırlayan: Turgut Çeviker. Bu çalışmada kısaca Yazılar olarak anıyorum.

M. Şehmus Güzel: “Vartan İhmalyan'ın Anıları: Bir Yaşam Öyküsü: 'Hacı' Vartan'dan Sevgilerle”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Ağustos 1990, Cilt 14, Sayı 122, s. 49-51.

M. Şehmus Güzel: Abidin Dino İle Söyleşiler, Yazılar : Hayat ve Sanat, Pêrî Yayınları, İstanbul, 2006.

M. Şehmus Güzel: Abidin Dino 1913-1993, 3 cilt takım, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, 1. Cilt: 412 sayfa, 2. Cilt: 477 sayfa, 3. Cilt: 356 sayfa, artı elli sayfa kadar Kaynakça, küçük bir ek kitapçık biçiminde. Abidin'e ilişkin araştırmalarımı sürdürdükçe yeni belgeler, yeni bilgiler, yeni fotoğraflar, ender de olsa mektuplar

buldum, hepsini inceledim. Bunlardan elde ettiklerimi ve yeni araştırma ve incelemelerimin sonuçlarını son birkaç yılda ekitap.ayorum.com sitesinde birkaç ekitap olarak sundum. Burada yeri gelmişken birkaçını sunu tarihine göre takdim edeyim:

Abidin Dino Adana’da, Şubat 1943-Mayıs 1945, Aralık 2020.

Tiyatroda Abidin Dino, Eylül 2021,

Abidin Dino Tarihindeki Yanlışları Düzeltiyoruz, Kasım 2021.

Abidin Dino'nun Türkiye Aşkı, Aralık 2021.

Altın Goller, Aralık 2022.

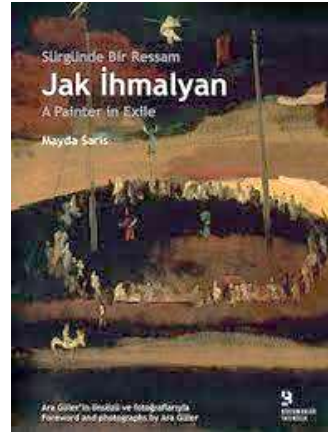
M. Şehmus Güzel: Fahri Petek: Bir Hayat. Üç Can, TÜSTAV, Sarı Defter Dizisi, İstanbul, 2009.

M. Şehmus Güzel: Türkiye’de İşçi Hareketi: 1908-1984, Ankara, İmge Kitabevi, 2016.

Aris Nalcı: “Jak İhmalyan’ın fırça darbeleri”, Evrensel, 25 Mayıs 2015.

Vartan İhmalyan: Bir Yaşam Öyküsü, Cem Yayınları, İstanbul, 1989.

Mayda Saris: Sürgünde Bir Ressam Jak İhmalyan, A Painter in Exile, Ara Güler’in şık önsözü ve paha biçilemez fotoğraflarıyla, Türkçe ve İngilizce, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2013. Grigori Annisimov, Abidin Dino, Aziz Nesin, Nuri İyem, Ara Güler, Onnik Sıvacıyan, Sirapi Acemyan Jak'a ilişkin ve ortak anılarını yazarak bu kalıcı yapıta katkıda bulunuyorlar.

Reprodüksiyonlar ve fotoğraflar harika.

Mina Urgan: Bir Dinozor'un Anıları, YKY, İstanbul, 1998.

M. ŞEHMUS GÜZEL

Abidin ve Jak Abi Kardeş

ekitap.ayorum.com